

הזכוחים בדבר "הכתיב העברי".

הזכוחים בדבר "הכתיב העברי", על יסוד הרצאתו של האדון דוד ילין, שכאה למעלה, היו משא-ומתן מדעי מיוחד על עיקרים חשובים ונמשכו שלש ישיבות רצופות של ועד-הלשון. ולסוף נתחלקו הדעות והענין לא בא לידי גמר בו ועד-הלשון: מצפה הוא לסיומו במדרש-הלשון. נביא בזה את עיקרי המשא-ומתן המדעי: ד"ר יוסף קלוזנר:

מתוך הרצאתו של האדון ילין אפשר להוציא משפט, שהכתיב המקראי נוטה לחסר לעומת הכתיב התלמודי-המדרשי והכאוחר, שחוא נוטה למלא. אבל באמת אף כתבי-הקודש נוטים למלא לעומת כתובת-השלח, למשל, שבה כתובים. אש' במקום "איש", "לקרת" במקום "לקראת", ועוד. וכך היה גם בלשון הכנענית בכל משך ימי-קיומה, אף-על-פי שאף בה בא לפעמים גם מלא. ואם העיקר הוא לשוב אל הכתיב המקראי מפני שהוא יותר קדום ויותר מדויק, למה לא נשוב אל כתיבת "נעץ" במקום "נערה" בלא ה' ו"שמען" במקום "שמענה", ואפשר גם—ו" במקום "זה", כמו בכנענית? — ואולם האדון ילין וחבריו באים בדרישה לכתוב חסר בשם השמירה על טהרת-הלשון. הדקדוק יסבול אם נכתוב "מסונל" בוי"ו ו"דיבור" ביו"ד, שהרי הדגש, שמדקדוק דורשו, אינו יכול לבוא אחר הוי"ו והיו"ד. על זה יש להוסיף: מפני-מה אנו דואגים לטהרת-הלשון יותר מקדמונינו, שלא היו הושישים לכתוב ספרים קדושים שבקדושים במשנה, כתלמוד כולו, במדרשים, כוזהר, ככל ספרינו הקדושים והנערצים. מלא תמיד? — יש משיבים, שכומנס עדיין לא היה הדקדוק קבוע. אבל הרי הם ידעו שבתורה נזהרים מלכתוב "מסגרת" בוי"ו, — ולמה לא חששו הם לכך? — וכבר העיר ר' אברהם אבן עזרא (שפה ברורה), הוצאת ליפמאן, פיורדא תקצ"ט, דף ז' ע"א): "והבמיהמסורת בדאו מלבם טעמים למלאים ולחפרים, והם טובים למלא כל חסר-לב, וכו'. הנה אין בסופר

לכתוב רק מלא אם רצה לבאר שלא תתערב המלה, כמון
עולם, או יכתוב חסר לאחוז דרך קצרה. ודבר זה שנוי בהקדמתו
לפירושו על התורה: „ולא אזכיר טעמי אנשיהמסורת, למח זאת מלאה
ולמה נחסרת, כי כל טעמיהם כדרך הדרש הם, כי הכותב פעם
יכתוב המלה מלאה מבוארת ופעם יחסר אות נעלם לאחוז
דרך קצרה“, ומשולש בספר צחות שלו: „פעם יאחוז הסופרים דרך
קצרה לכתוב חסר, ופעם להוסיף באר לכתוב מלא“ (דקדוקים,
דף קצ"ב ע"א). הרי שהמדקדק הגדול לא חשש כלל וכלל להפסד
הדקדוק על ידי המלא, והעיקר גם לו, כמו לנו, המחויקים במלא, שתהא
המלה „מבוארת“ ו„לא תתערב“ במלה דומה לה. — והמדקדק הגדול
האפודי (פרופיאט דוראן) אומר אף הוא: „לפי שראו האחרונים,
כי בקריאה בלא נקוד מן הקושי שלא יעלם
וכו', על-כן לתקל הקריאה בחרו בנקוד ולא טפני זה גפסדה
צורת המכתב הקדום, אבל כבר נשארה תואו תמיד
ועל הרוב עם נקוד החולם והשורוק והאלף עם הקמץ והפתח
והיו"ד עם החירק והצירה“ (מעשה אפוד, ווינא תרכ"ה,
עמ' 85, 40). ואמנם, לא חששו לדקדוק לא ר' אליעזר הקליר,
שבכתב-היד היותר עתיקים מפיוטיו אנו מוצאים „זיר“ ו„זיד“ ו„איסצת“
ביו"ה, נגד הדקדוק, ולא הגאונים כולם, שבתשובותיהם היו „כותבים—
כדברי רא"א הרבבי בהקדמתו להוצאת „תשובות הנאונים“ שלו (עמ'
VIII) — בנתיבת מלאה (האלף במקום נקודת הפתח והיו"ד במקום
הצירה והחיריק), וכו', ובפי הנראת, כך היתה דרך כתיבתם של סופרי
השיבות, שבידם נמסרה מלאכת כתיבת התשובות לשואלים; והם
כותבים: „כואנה“, „סאכא“ במקום „כוונה וסבא“, „קידושין“, „אירוסין“,
„הילכות“ (בסמיכות), „מידות“, „לביולתי“, ועוד—מלא, ובלבד שלא יהא
מקום לטעות. ואפילו לאחר קביעת המסורה והתפתחות הדקדוק
לא חששו איפוא הכמינו לכתוב מלא, נגד הדקדוק, ובלבד שתוקל
הקריאה על הקוראים, אפילו על אלה שאינם עמי-הארץ כלל. ורי
יהודה החסיד ב„ספר הסידים“ (סי' תתפ"ב) כותב: „ויכתוב
אותיות מלאים, כי כותבים סלאים למי שאינו בקי, כגון
כשרוצה לכתוב: „וטהר לבנו לעבדך באמת“ יכתוב: „וטהר ליבנו (מלא)
לעובדך באמת“. הרי שלא נתירא מ„שניאה דקדוקית“ ונוסח לכתוב

„ליבנו" ביו"ד קודם הדגש ¹).

אבל הארון ילין שואל: חדגש, התנועות הארוכות והקצרות וחשוא־נע וחשוא־נח מה יהא עליהם? — על זה יש להשיב: ההבדל בין התנועות הארוכות והקצרות ובין שוא־נע ושוא־נח בין כך ובין כך הולך ומשמש ואין כח בעולם, שיחזירו לתחיה. יש חוקים של השתתקות הצורות המורכבות, שאין לבטל אותם על־ידי תחיה מלאכותית של סת שהולך לסות. אם ביוונית החדשה סתו סימני חיחסים (הקאזוסים), שהיו כל־כך חיים ביוונית העתיקה, אם סת כה גם המקור של הפעלים ועל מקומו בא בטוי מורכב עם *συν* (חיה), — לא תועיל להיוונים כלום, שבאו חכמיהם ורצו להתחזיר נשמה לצורות סתות אלו. בפה מלא אני אומר: צריך להקל ס עול־הדקדוק ולא להכבידו. הניעה השעה לתקונים בדקדוק העברי, שאינו סתאים עוד כלל לא לשמוש החי בדבור ואף לא לשמוש הטבעי בספרות הפרוזאית. מי מרכבות אלפי המדברים והכותבים עברית יודע עכשיו את הנקוד המסוכך והמורכב שלנו כחונן? — יש כאן „סב־לירושח", שראוי להקל מעליו כמה שאפשר. חרי מחדשים אנו בנוגע לסלים, —למה, איפוא, נחיה משמרים בנוגע לצורות דקדוקיות? — אמנם, מ־ח־י־ה־ל־ש־ו־ן אנו; אבל לא את חכל חייבים ורשאים אנו להחיות. אם נתפוס מרובת לא נתפוס כלום. על השאלה של ה' ילין: כמה אנו בוחרים: בכתיב של דיוק או בכתיב של קֶוֶקָה? — אני משיב בלא פקפוק: בכתיב של רוחת. „בימ־קדם־קדמתה" חיתה הרוחת לכתוב בלא אמות־הקריאה מפני שהמלים חיו נחצבות על סלעים וכל אות מחוסרת חיתה רווח גדול; עכשיו הרוחה היא לכתוב באמות־קריאה דוקה, מלא ולא חסר, מפני שרבו „מי שאינם בקיאים". אי־תהדרנה שבתג' בנידון המלא והחסר מראה על תקופת־מעבר. עכשיו לא יכתוב שום אדם „גֶבֶר" בלא וי"ו ו„נשאים" בלא יו"ד. ההתפתחות הלכה מן החסר אל המלא ובזמננו צריכה היא לבוא לידי שלמות: צריך לכתוב וי"ו ויו"ד (ובמלות זרות גם אל"ף במקום פתח, כמו שעשו הגאונים גם במלות עבריות לא־

1) עיין על כל זה: Dr. Leo Bardo witz, Studien zur Geschichte der Orthographie des Altthebräischen, Frankfurt a. M., 1894, SS. 14 — 18. 105 — 108.

רגילות) בכל מקום שהקריאה קשה פחות או יותר.

ה' ילין אימר: „הקדמונים סמכו על המבטא“ וכתבו חסר. אבל
אנו בזמננו חלילה לנו לסמוך על זה: הספרות ניתנה בימינו. לא
ללמדנים מדברים עברית, אלא לאנשים ונשים וילדים בינונים ופשוטים.
הנה יסתחף בקרוב לארץ־ישראל גל גדול של מהגרים, שרובם לא ידע
עברית אלא מעט מאד. צריך להקל עליהם כמח שאפשר. את
ההתרנלות בקריאה. לידי קיצוניות לא גבוא, כמו בתוספתא של
צוקרמאנדל: לא נכתב „היניח ביו“ד או „עיניין בשלש יוד“ים,
מפני שכאן אין מקום לטעות בקריאה. כך נחנו בתלמוד וכך נחנו בכל
ספרות ימי־הבינים. עקביות גמורה לא יכלה להיות, שהרי המעתיקים
היו מושפעים מן תבתיב של התנ“ך; אבל להקל את הקריאה השתדלו
עלידי מה שלא נתנו מקום לטעות. אם עדיין נשאר מקום לטעות
במלות שונות, הרי אינן מרובות ביותר. בעוד שאם נכתוב חסר תחא
הטעות מצויה כמעט בכל שורה ושורה. ולנקד הרבה קשה מאד,
כידוע לכל הבקי במלאכת הדפוס העברי.

ה' ילין מסתייע בלשון הערבית, שיש בה תנועות ארוכות
ותנועות קצרות, והוא רוצה שהתנועות הקיימות תהיינה נכתבות
מלא ותתנועות המשתנות ונופלות — חסר. אבל הרי לא את הכל
אנו מקבלים מן הערבית: את האלף־שלה במקום פתח (כמלים
حار شاعر, ועוד), אין אנו מקבלים בעברית, ולמה נסמוך על הערבית
בנוגע למלא וחסר?

ועד־הלשון אינו רק שומר על מהר־הלשון. אילמלא כן, לא
היה מהר־הלשון והיה נשאר בתחומי הספרות העתיקה בלבד. על
צד האמת, ועד־הלשון הוא קבוצה של דיפורמאטורים
לשוניים. הוא צריך לשנות „לפשמ“ (לעשות יותר פשוט) את
כל הדקדוק העברי המיושן ולעשות את הבתיב יותר מעשי ושמושי.
רובות אלפי ספרים נכתבו ונדפסו בעברית בבתיב המלא, ואם גבוא
עבשיו להנהיג את הבתיב החסר, לא ישמעו לנו. אי־אפשר ללכת נגד
התפתחות של אלפים שנה ונגד הצורך המעשי כאחד!

ה' א. ב. ליפשיץ:

יש בכל לשון הבדל בין המבטא ובין הבתיב. הבתיב ההיסטורי בכלל
אינו מתאים ברוב הלשונות לדבור המאחר, אף־על־פי־כן הוא נשאר

כמו שהיה. ואף בתקופת-המקרא כבר היו שיטות שונות של כתיב. היו בתוכנו יודעי-קריאה מיוחדים, „קוראנים" או „קראים", אבל העם היה קורא באופן בלתי-מדויק. בעלי-הספר לא קבעו כללים בנוגע למלא וחסר, אלא רק ספרו ומנו את המלאים ואת החסרים. והרי גם האדון ילין סוף-סוף דבר, שיש אלפים חסרים כנגד מאות מלאים, ובכן הוא סומך על הסטאטיסטיקה.

במשנה ובתלמוד שולט הכתיב הסלא; אבל עדיין לא בדקנו כתבי-יד של משנה ותלמוד. המדפיסים של התלמוד לא דקדקו בכתיב. רק בזמן האחרון התחילו שמים לב לכך. דברתי עם הר"ר י. נ. אפ"שטיין, המומחה לכך; ואף הוא עדיין לא בא לידי מסקנה ברורה. יש, אמנם, כתיב ירושלמי וכתיב בבלי: „שטיי" ו„שמאי"; אבל שניהם כותבים מלא. המערכות העבריות: „השלח", „הצפירה", „הזמן", כותבות מלא; ואפילו ביאליק בפרוזה כותב מלא ולא חסר. יש שני כתיבים: כתיב חסר של שירים וכתיב מלא של פרוזה, והכתיב הראשון הוא מנוקד. וכך צריך להיות, לפי דעתי.

ה' ילין אומר: העיקר הוא לשמור על הדיוק ולא על הרגחה אבל אפשר לעמוד על דרך ההתפתחות ולומר, שגם שירים צריך לכתוב מלא. בכל אופן אין לשוב אל ימי חזקיה ו„כתובת השלח". רק אם ננקד את הכל אפשר להסכים לדעתו של ה' ילין ולכתוב חסר. אפשר ללכת בדרך הסטאטיסטיקה; אבל מזה יצא חוסר-שיטה. הכלה „תור", למשל, היא בתנ"ך דוקא בלא וי"ו. בנוגע לתנועות בלתי-משתנות לפנינו סוף-סוף רק השערת ה' ילין: סוף-סוף יש כאן יוצאים מן הכלל, כמו שחודה ה' ילין עצמו, ובכן יש אף כאן רק סטאטיסטיקה. איך לכתוב את הצווי „כתוב" או את הבינוני „כותב" — מלא או חסר? — הדבר ברור: זהו עדיין ענין של חקירה ולא ענין של החלטה.

יש כאן גם צד מעשי: ה„כתיב החסר" של מר ילין, הנקרא על שמו, יכול לגרום גם לערבוב-דברים בענינים מעשיים חשובים: למשל, „שליש" ו„שלוש". „כתובה" ו„קדושה" כותבים הכל בו"ו, אף אם זה נגד הרקדוק. ו„חייב" כותבים כמעט הכל בשתי יודי"ן. ואין פלא בדבר, אמות-תקריאה הרי באו מתוך הנקודות (! נעשה לו). בימי-הבינים היו נקדנים מיוחדים, והרבה פעמים היה הנקדן כותב את הנקודות אף בדיו אחרת. בזמננו אין נקדנים; והכתיבה הסתירה

בנקודות היא קשה מאד. צריך לקבוע פרם למכונה של סדור בנקוד, ואז תפטר השאלה מאלית. ולעת-עתה אי-אפשר לשנות מן הרגיל בכל ספרותנו העתיקה עד הימים האחרונים. קשה לקבוע במוחו של ילד, ואף של אדם מבוגר, צורת חדשה של המלה, שהורגל בצורתה האחרת. יש לכל אדם צורה נפשית של כל מלה, צורה, שעומדת לנגד עיניו. ולפיכך קבעו הפדגוגים, שיש ללמוד כתיבה קודם לקריאה או שתיחן ביחד. ואולם הצורה של המלים כפי שהן במקרא (מנוקדות וחסרות ברובן) ובתלמוד (בלתי-מנוקדות ומלאות) תעמוד תמיד לפני חכותב ותמנעוהו לכתוב חסר בלא נקוד. תחתפתחות תולכת לקראת הכתיב המלא, וטה שיועץ ה' ילין הוא צעד לאחור ולא לפני. דבר אין להמבטא ולהכתיב. התקוה, שישוב לנו המבטא המדויק של האותיות הגרוניות, שנשתמר בערבית, היא תקות-שוא. דברים כאלה אינם חוזרים. ואל-נא נשכח את חוץ-לארץ! שם ודאי לא תחזור הברת הגרוניות באופן ערבי. יש הרבה מבטאים לכל לשון, ואף בלשוננו יחא כך. המבטא האחד — עם הגרוניות ועם הברלת שוא-נע משוא-נח והברה ארוכה ופשוטה — תחא אפשר המבטא של המשכילים; ואולם המבטא הכללי של העם יהיה יותר פשוט. ולפיכך מענה זו, שהמבטא נדרם לכתוב של ה' ילין, אינה נכונה.

היוצא מזה: יש שני כתיבים — לשירים ולפרוזה, ואי-אפשר להכריע ביניהם. זהו ענין של חקירה ולא של החלטה, כאמור. המדקדקים לא ישמעו לנו. רק בדבר הכתיב המלא אפשר להחליט כחיוב מפני שרוב העם משתמש בו. המערבות של העתונים והירחונים הגדולים הם המכריעים בדבר ולא אנו, אנו — רק הקובעים והמסדרים, אבל לא המחליטים.

ה' איתן:

שתי שאלות לפנינו: שאלה מדעית ושאלה מעשית. השאלה המדעית אינה עומדת על הפרק הפעם. הכתיב המלא מתנגד לחלשון העתיקה, אבל אין זה ענין לשאלה המעשית. יש שמוש ריגוץ בכתיב המלא ואנו חייבים לקבועו ולסדרו. תפקידנו הוא: סדור הכתיב המלא. כי הכתיב המלא הוא עובדה.

הנקוד המברני אינו מתאים לא לחקונסונאנטים ולא לוקאליים שלנו. ועל-כן אין אנו מוכרחים לעמוד על הכתיב המדעי. הקסין

מתאים פעם לתנועה קטנה ופעם לתנועה גדולה. ההתפתחות חלכה מן החסר היותר גדול עד תמלא היותר שלם. ואף בערבית אין עוד הנקודות מתאימות להפוניטיקה של עכשיו, ובכן אין לסמוך גם עליהן. הלשון המנדעית באה לידי קיצוניות אחרת: המנדעים לא חששו לקלקול הנקודות כלל. ותבושים שנו את האותיות לפי התנועות.

באינו דרך נאחז? — בדרך הלשון הערבית אין לאחז, כי זוהי חזרה לאחור — אל התנ"ך, כמו שעשו המשכילים בלשון המליצית. בדרך הבושים גם כן אי אפשר לנו ללכת. מהו הקושי להמשיך את הכתיב המלא, שהיה נהוג שנות אלפים? — התנ"ך הוא יסוד החנוך, והתלמיד יראה את הכתיב השונה מזה שבתנ"ך כדבר מוזר. אבל החיים וצרכי החיים חזקים אפילו מן התנ"ך בחור ספר (לא בכל חנונע לתכנו). ולפיכך אני אומר: כל הדקדוק העברי דורש בדיקה (revision). כי באמת הצירה אינו תנועה גדולה ואף החולם אינו כך. ואף כל כללי הדקדוק דורשים בחינה ובדיקה מחדש. אלא שאין להניע לידי קיצוניות, צריך להרשות לכתוב מלא, אבל צריך לסדר את הכתיב המלא. צריך להכניס לתוכו פרינציפיון של שמוש. כותבים מלא את ההפעל. ולפיכך צריך לכתוב בספר-דקדוק, אחר שנביא את הדקדוק המקראי, שכלל נקוד כותבים את ההפעל בוי"ו (הוסגרת, מודבק); שבפיעל יש לכתוב בלא נקוד: מדובר, משובח, יסופר, אבל בעבר אין השמוש הכללי נהג לכתוב, דיבר, ואף על-פי-כן יש להרשות, שיכתבו דיבר, סיפר, וכן גם דיבר, סיפור; להרשות, שיכתבו שתי וי"ם ושתי יודי"ם כשוי"ו וי"ד הן קונסונאנטים: כוודאי, חייל; להרשות, שיכתבו את השם במשקל פֻעַל מלא: חודש, קודש; להרשות, שיכתבו: "כתוב", "שמור", "כותב", "שומר" — הכל מלא; להרשות, שיכתבו את שמות המומים של משקל "פיעל" ביו"ד: עיוור, פיסח, גידם, חנר; ולסוף, להכניס וי"ו לתוך שמות-חצבעים: אדום, ירוק, כחול. אבל לאסור את הכנסת היו"ד לתוך חשמות עם כנויים: "בינדי", "סיפרי".

ה' ז' ט א :

חלילה לנו לפרוץ את גדרי-הדקדוק. אם כך נעשה מפני הרוחה, יבוא סחר מורה (כמו שתיה באמת) וידרוש לבטל את הקסץ לגמרה. שחרי אנו מבטאים פתח גם במקום שאנו כותבים קסץ, והתלמיד אינו מבדיל בין שני אלה, ודבר זה מכביד עליו את הקריאה ואת הכתיבה.

ולמחרתים יבוא מורה וידרוש לבטל את הט' ואת הק' ואת הע', שהרי מבטאים אנו אותן כת', כ' וא'. ועל-ידי כך תתנוונה הלשון ותדלדל. מי שמקשיב אל בטויו הנפלא של הערכי, שמשמיע בלשוננו את ההבדל בין ההכרה הדנושה להרפויה, בין הא' להע', בין הכ' להק', בין הט' לחת', רק הוא יבין וירגיש, מה זו לשון שמית, לשון מורחית נאה. ואנו נבוא ונבטל כל זה מפני הרוחה! או מפני שבגלות אָבְדוּ היתורים את הטעם ואת ההבחנה בין אותיות שונות ובין תנועות שונות! אם כן חרי לשון גלותית גברא הפעם ולא לשון ארצישראלית!

ובנוגע להצעתו של האדון ליפשיץ להשאיר שני מיני כתיבים, אחד לשירים ואחד למאמרים וספורים, הנה לעולם לא יבין התלמיד הבדל זה ותמיד ישאל: מפני-מה חוטאים לדקדוק העברי כשאין נקוד? שני הכתיבים יבלבלו את מחו של התלמיד ויכבירו גם על העולים החדשים ללמוד את לשוננו. ולפיכך אני מצדד בזכותו של הכתיב החסר מפני שהוא הכתיב המדוקדק.

ד"ר נ. סלאווסטש:

המדקדקים משתדלים תמיד לעכב את התפתחות הצורות הדקדוקיות החדשות. אבל העם משנה ומפשט את הדקדוק וסוף-סוף מוכרחים המדקדקים לאשר את השנויים. האדונים קלוזנר ואיתן הרחיבו את השאלה, וטוב עשו שהרחיבוה, שבי-הגולה אינם יכולים לעמוד בדקדוק הישן ובכתיב הישן. יש כארבעים מיני מבטאים עבריים שונים ואין להחליט, שדוקא זה הקרוב אל הלשון הערבית יותר הוא הנכון. ובנוגע להכתיב, הנה עבר דרך ארוכה של התפתחות. הכתיב הכנעני הוא. כנראה, היותר ארכאי וכו' אין כמעט שום אמות-קריאה. ב"כתובת השלח" כבר יש ה"א. בעברית יש א' בלתי-מבוטאה במלת "מלאכה", אבל בצורית איננה. ואולם יש שתי כתובות פיניקיות, שנמצאו במצרים, מן המאה הששית לפ"נ. ובהן המלים כתובות מלא כמעט כמו בעברית. הה"א בפיניקית נשתנתה לת', אבל אינה מתבטאת, כמו בערבית בסלח "מדינת". הקרי והכתיב באו סתוך שגוי חספרים, שמתוכם העתיקו את ספרי-התורה המסורים. הנסיון להכניס א', ו' וי' בתור אמות-קריאה כבר התחיל בישי-עזרא. ומעניין הדבר: בקרת-חדשת היו סופרים מצור וצידון וחיו כותבים חסר; ואולם אך חרבה קרתחדשת — ומיד אנו רואים בכתבות נטיה להכניס

אמות-קריאה לתוך המלים הכנעניות. ונפלא הדבר, שבכתובת אלו משמשת העי' במקום A. בישראל שמרו על פהרת-הלשון מתוך משמרות — מתוך השאיפה לשמור על התנ"ך. אבל המשמרים שלנו הוצרכו להלחם בגטיות נגדיות, ששנו מלשון-התנ"ך, מצורותיו ומדקדוקי. בלשון הערבית של האי מ' א ל ט ה הבניסו אמות-קריאה, וזה הקל את הקריאה עד מאד (קולות: הרי הם שנו גם את האותיות לרומיות!). האדון ק' ל ו ז ג ר אמר בצדק, שיש בדקדוק העברי „סבלירושה“. אפשר להשוות דבר זה אל סבלי-הירושה הדתי שלנו: הורה-דעה והמפרשים שאין להם סוף. מי שיודע את ההעתקים היווניים והשמיים של מלות ושמות עבריים יביר, כמה הנקוד העברי מלאכותי הוא. השוא, למשל, הוא בהעתקים אלה הברה ממש. בצרפתית בולעים אות e בלתי-מוטעמת; ואולם בעברית נתחלק השוא לשוא-נע ולשוא-נח; ומי שלא למד להבדיל בין שני אלה ביחוד, יתחבט בזה כל ימיו. ולמה נגע את הילדים בדברים באלה? — דקדוקו המקובל בתוכנו של הרד"ק אינו כל-כך מקורי, כמו שאנו חושבים: הרד"ק היה מושפע מן הלשון הפרובנסאלית (לשון פרובינציאה). ולפיכך צריך ועדי-הלשון לעסוק לא רק באמות-הקריאה, אלא גם לנסות ולשנות את המבטא כולו. ההבדל בין שוא-נע ושוא-נח צריך להכטל. המלרע הוא רניל בעברית ביותר, ולמרות זאת אין אנו שמים לב לקצור-המלים כמו שנתקצרו בצרפתית, שגלותיה מלרע. על יסוד הפוניטיקה ועל יסוד תולדות-המלים צריך לעבד שיטה חדשה גם בדקדוק וגם בכתיב. כשנחדור יותר אל תולדות הלשון העברית ותולדות שאר הלשונות השמיות אפשר שיבוא יום ואפשר יתיה להכנים אותיות או"י לכל המלים העבריות המצריכות אותן בתור אותיות-הקול. מערבית אין להביא ראיה. אין אנו, העברים, גזע ערבי, אלא גזע ים-תיכוני; והלשון העברית רחוקה היא בכמה צדדים מן הערבית. בלשונות של ארם-נהרים (באשורית-בבלית ובסורית-ארמית) גס-בן בטלו האותיות הגרוניות. 15 מיליון של יהודים יש בעולם, מהם 14 מיליון ומחצה אינם מסוגלים לבטא ג ערבית. ובכן למה לנו להתמיר בניהן זה? — אילו היה עולה בידינו ל„פשט“, ביחד עם השואים והאותיות, גם את ה פ ע ל ים ונזרותיהם ובניניהם, היתה בזה הקלה גדולה. אין לנו ללמוד מן הערביים בכל הנוגע להברה ודקדוק. צריך שחלמוד של ילדינו יהיה יותר קל משלהם ויהא יותר קרוב ללמודם של

הצרפתים והאנגלים. כל זמן שלשוננו היתה לשון של "לומדים". היינו עומדים על כל קוצו של יו"ד; עכשיו, שהלשון העברית נעשית עממית, צריך למצוא בהקדם מה שמקל את למודה ולא מה שמכביד אותו.

ה' מ י ו ח ס :

אין לחסכים לכל דרישות-החקלה הללו. למה אנו נבחלים כל-כך מפני הקושי שבאותיות חדומות וכתיב החסר ולא האנגלים והצרפתים, למשל, שכלשונם אין הכתיבה מתאמת לחקריאה כלל? — בצרפת דברו על הקלה ביושר-הכתיבה לבני-המושבות, אבל לא לבני-צרפת. ואין להבהל גם מפני עוליה-הגולה. הרי הם התנגדו ויתנגדו גם להתכרה הספרדית. אבל מעט-מעט יתרגלו וימצאו בקושי גם יופי. ועוד גם זאת; כל ההצעות להקל לא יתנו הרבה. האדון ליפשיץ רוצה בשני כתיבים, ה"ר ק ל ו ז נ ר יגרום בהצעתו להרבה דקדוקים — של התנ"ך, שלא נחדל ללמדו, של המשנה ושל הדבור החדש, — ובכן, בשעה שהם באים להקל — הם מחמירים יותר ויותר. דוקא בשעה שירבו המהגרים צריך שנתייחס אמיצים ותקיפים עומדים על המשמר וחלילה לנו אז לפרוץ פרצים בחומת-הלשון. צריך שיהיו לנו כללים קבועים וחלילה לנו לתת חירות בכתיב ולחרשות שיכתבו "עיוור" וכיוצא בזה. וההמונים בוודאי ישנו ויוסיפו לשנות, אבל אין לשים לב לזה וצריך להרגילם בכתיב הנכון על-פי הדקדוק. צריך לשים לב לדקדוק הערבי כמו שאנו שמים לב לאוצר-הלשון הערבי. את השנויים והיוצאים מן הכלל שבתנ"ך צריך להסביר לתינוקות עד שיבינום ולא ידונו מהם על מה שבספרות המאוחרת, שתהא יותר מודרגת במלא וחסר על יסוד הדקדוק. ויסוד זה יכול להיות אך לפי התנחה של האדון ליפשיץ, שצריך לשים לב לדקדוק הערבי (ה' ליפשיץ מעיר, שלא הניח את הלשון הערבית ליסוד, אלא שלפי דעתו, לשון זו יכולה להיות לנו לעזר בקביעת הכתיב העברי). הדקדוק הערבי הוא קשה מן העבר, ואף-על-פי-כן קל יותר ללמדו, מפני שבערבית תכל מסודר, ובעברית זנחנו את הדקדוק של ימי-הבינים וחכמנו ערבוביה לתוך כל כללי-הלשון. העיקר הוא, כמו שהעיר בצדק ה' זוטא, חסבטא תגכון והדבור החי. המורה, שדבורו ברור ונרונן מהור, תלמידיו כותבים בדקדוק ואינם מתקשים בכתיב ביותר.

ד"ר מ י ו ח ס :

נטינו הצדה. במקום הכתיב עברנו אל שאלות הנקוד, הדקדוק והוראה. מן הראוי שנמנע משאלות צדדיות, ואז יוברד לנו העננין על קריו ונכוא לידי איוו החלטה מעשית, וזה העיקר.

ח' בן יהודה:

שאלת הכתיב הנכון היא שאלה חשובה מכל צד. אי-הקביעות של הכתיב מביאה לידי ערכוביה לא רק בבית-הספר, כמו שהוכיחו כבר, אלא גם, בשלחניות, בשטרות, בפקודות. אי-אפשר לעשות את הכתיב הפקר, ולפיכך חייבים אנו לקבעו כהוגן. כי בפתרון שאלת-הכתיב תלוי עתידה של הלשון. מלים אינן עיקר בלשון; אבל הכתיב הוא חלק מן הדקדוק. ואם הדקדוק הוא נפש-הלשון, הרי הכתיב — צלם האלחים שעל פני הלשון. על-ידי טשטוש הכתיב מטשטש צלם-האלחים של הלשון הלאומית.

ה' ילין העמיד את השאלה בחומה. עד עכשיו היתה חשאלה: אם להשתמש בכתיב התנ"כי, שרובו חסר, או בכתיב התלמודי, שרובו מלא. על זה השיב ה' ילין: לא בזה ולא בזה, אלא בכתיב דקדוקי-מדעי, שעל-פיו יש שצריך להיות מלא ויש שצריך להיות חסר, ולכאורה, מי יחלוק על המדע? — אבל באים בטענה, שכתיב חסר נותן מקום לספקות בקריאה. ואולם כבר העירו, שאין העברית יחידה בקושי זה, גם באנגלית ובצרפתית כותבים אחת וקוראים אחרת, ואמנם, אף שם צנחו על זה, עוד בשנת 1881 אשרה ת, חברה הפילולוגית של לונדון" תקונים שונים בקריאה האנגלית, שהסכימה להם גם ה"אגודה האמריקנית לתקון הקריאה". בשנת 1894 התחילה חנועת-התקונים של הקריאה על-ידי א. ג. אליס (Ellis) ונ. פיטמן. ואף נוסדה "אגודה לתקון הקריאה" (Spelling Reform Association). אז התאוננו, שילדים איטלקים בני תשע מיטיבים לקרוא בספר איטלקי, שקריאתו היא קולית (פוניטית), מילדים אנגלים בני שלש-עשרה, מפני קשי הקריאה האנגלית; ונעשתה גם תחרות בכתב, ונוסד גם המשחק Spelling-bee, — וסוף-סוף לא יצא מכל זה כלום זולת תקונים קלים שבקלים, וכל זה למה? — הרי העם האנגלי מבזבז הרבה כספים על הדפסת האותיות הנכתבות ולא נקראות; והרי העם האנגלי הוא עם מעשי, אבל יש ענינים, שאין עם חי בעל לשון חיה מרשה לעצמו לשנות, כדי שלא ימחוק עם זה גם

את העכר ההיסטורי שלו. ואנו, העם היותר קדום, „עסהספר“, רוצים להתחשב בטורח של הכותב או של המסדר ובקמץ בהוצאות! לנו אומרים, שהיתה בתוכנו נטיה תמידית לקראת כתיב מלא, אבל טענה זו מופרכת היא מעיקרה. „נטיה“ זו היתה קודם-הינקות, ואין אנו יודעים, באיזו דרך היה הכתיב שלנו הולך אילן-כבד היה הנקוד בימים היותר קדומים. ועכשיו הרי יש לנו הנקוד — ולמה נטול אחר המלא?

ואילו היה במלא תקון שלם! — אבל הרי בין כך ובין כך לא תקנתם את הסגול! הרי לא תכתבו „מעלעך“ (מלך), „לעחעם“ (לחם), „יפע“ (יפה), כאירישיסטים ממין ידוע, — ומה תועיל בתקנת החולם ותשורוק הצירה והחיריק, שאות אחת (ו' או י') משמשת גם לזה וגם לזה ועדיין צריך הקורא להבדיל ביניהם על-פי השערה? —

אבל חוץ מזה, כבר העירו באן, שהתנ"ך הוא לפחות לעת-עתה, הספר היסודי של בית-הספר העברי, ועל-ידי למודו מתרגל הילד לבתיב, שרובו חסר. או אפשר תדפיסו תנ"ך בכתיב מלא? והמשוררים? אפשר חכריחו את ביאליק ואת צ'רניחובסקי להדפיס את כל שיריהם במלא?

המצודים בזכות-המלא באים. במענה, שהחדשים הצאים לארץ-ישראל אינם יכולים לקרוא בלא אמות-הקריאה. אבל הנסיון שלנו הראני את ההפך. הוש הראות מלמד את הקריאה הנכונה בזמני המלים, ורק בקצת מלים בלתי-רגילות יש לחם קושי לקרוא — ואותן צריך לנקד. ואם אומר הד"ר קלוזנר: שיבואו המתרגמים מחוץ-לארץ ויפרצו את גדר-הדקדוק, אני כשיב על זה: דוקא בשביל כך, חייבים אנו לעמוד בחומת-ברזל נגד פריצת-הגדרים. ועד-הלשון בא לשם שמירה ולא לשם פריצת-גדר, וחלילה לו לטשטש את צורת-הלשון ולקבוע את נפשה!

ולפיכך אני מצוד בזכות הכתיב הקדומי-מדעי, שעל-פניו יהא מלא במקום שצריך להיות מלא על-פי הדקדוק וחסר — במקום שצריך להיות חסר על-פי הדקדוק. את הילדים בבית-הספר צ"ה ללמד להשתמש בכתיב זה, ולהסופרים ולהמערכות נצ"ע, שישתמשו בו גם הם. למדפיסים יהא קשה קצתו אבל הרבה יותר קשה לסדר אותיות ערביות, שיש להן ארבעה מוני צורות של כל אות, בהתאם למצבת

בתוך המלה, ואף-על-פי-כן לא במלן הערביים את ד' הצורות השונות. חלילה, איפוא, גם לנו לבטל חבל מפני הקושי או הקלות! — אמנם, הד"ר ס' לאומ"ט ש' יאמר, שאין להביא ראיה מן הערביים הפראים; אבל חרי-הצרפתים והאנגלים הם עמים מתקדמים ולא פראים, ומפני-מה אין אף-הם מבטלים את האותיות הנכתבות ולא-נקראות? — אף-אנו חלילה לנו לתשנית במענות של הקלה וקמוץ-כסף. הכתיב המדעי בא בתוך הדקדוק המדעי — ולו חייבים אנו כולנו להשתעבד אם אין רוצים למשמש את צלם-האלהים שעל פני לשוננו הלאומית השמית!

ה' יא יתן :

הכתיב המלא הוא עובדה. בנוגע לאנגלית, שאין מתקנים את הכתיב שלה, אין הנדון דומה לראיה: באנגלית עוד לא נעשה השנוי בכתיב, בעוד שבספרותנו מימי התלמוד ואילך כבר יש כתיב מלא; אלא שלא נקבע בהוגן. מאות בשנים היתה עובדה — כתיב מלא; וכלום אפשר להכחיש עובדה? (ילין מעיר: ספרי-החננוך חיו בכתיב חסר; איתן משיב: זה היה כתיב מלאכותי). אפילו בימי-השכלה היה הכתיב המלא קיים בצד החסר. צריך אך לסדר את הכתיב המלא ולא לקבל דבר חדש. על טענותיו של ה' זוטא: אם יכתבו "מלומד" לא ירעו הקוראים, שיש כאן דגש, יש להשיב, שתקדימה אינה צריכה להשתוות לכתיב לנמרה. הספרדים קוראים "מלומד" בדגש, ואף-על-פי-כן הם כותבים מלה זו בספריהם מלאה-דין. מר ילין ומר בן-יהודה הם "קראים לשוניים": על יסוד חס-קרא הם קובעים חסר ומלא (בן-יהודה: על יסוד הדקדוק ולא על-יסוד חס-קרא!). זוהי חזרה אל המצב הקדמון בדלוג על התלמוד וכל מספרות חרבת-שאחריו. הכתיב המלא מקל על ההסוּן, בעוד שתחסר, וזולת, בלשגחתי" (כלומר, נכונותו מצד הדקדוק) אין לו שום יתרון.

א. מ. לופשיץ :

רציתי להביא את הדברים לידי סיום מעשי. מצד אחד איני רוצה במרידה בכתיב של התנ"ך בשעה שאנו מנקדים, ומצד שני, בקוד חלקי-הוא הרבה יותר קשה מנקוד שלם, ונקוד חלקי הוא גם בלתי-אסתטי. ולפיכך אני בעד כתיב מלא במסמכים שאינם מנוקדים. צריך להציע לפני ועד-החננוך שם פרי-הלמוד יהיו מנוקדים; לא כן

ספרי הקריאה, כדי שהכל יתרגלו בקריאה בלתי־מנוקדת. צריך שיהיה, לכל הפחות, גם עתון אחד עממי מנוקד. אפשר יש לבקש מועד-הצירים, שיקבע פרס גדול בעד מכונה של סרור מנוקד, שלא יצא יותר ביוקר מסרור בלתי־מנוקד. ואולם גם את הכתיב המלא אין להעביר מן העולם. כל הספרים הבלתי־מנוקדים צריכים להדפס בכתיב המלא. יש אלפי ספרים בכתיב מלא זה, וקריאתם פועלת על העין ועל הלב, מי שירכה לקרוא בספרות ימי־הבינים יכתוב מלא ליו. בכתיב המלא צריך לקבוע כללים, אבל הדבר לא נחקר עדיין: אין לנו קביעות בנוגע לכתב־היד בימי־הבינים, כי יש כמה וכמה חלופי־כתיב בכתיב־היד, ולפיכך אני מציע להסתלק מהחלטה בנידון זה, ורק לבקש, שירבו הסופרים והמדפיסים בנקוד שלם, וזה יהיה על־פי הכתיב החסר והמרוקד; השאר יהיה בכתיב המלא.

ד"ר קלוזנר:

ה' ליפשיץ אינו מפליאני: הוא — משמר על־פי מבעו, ועלי־כן אינו יכול להיות בשלמות לא בעד המלא ולא בעד החסר, אלא הכל לפי מה שעשו הקדמונים, שחלילה לנו לסור מדרכם. ואולם ה' בן־יהודה, המחודש הנדול, — מפני־מה בניגע לחכתיב, כמו גם בנוגע למלות זרות, נעשה משמר גדול כל־כך? — לדעתי, אין רע אם על־ידי חכתיב המלא יסבול הדקדוק העברי: הדקדוק עצמו דורש זה כבר תקונים וקצורים ושנויים עיקריים. הכתיב המלא הוא יותר קל לקריאה, ובשביל כך קבלוהו בעלי־התלמוד והבאים אחריהם, — כזה די בשבילי, שנקבל אותו גם אננו. איני ירא מ"פריצת־גדר": כל תנועת־התחיה היא "שנוי כל הערכים" או, נדבר בלשון התנ"ך: "אנו (חברי ועד־הלשון) המולידים — ועצרנו?" — חלילה לנו מלעמוד על עמדתנו בדקדוק כמו בכתיב, באוצר־המלים כמו בצורתן. אם כן נעשה — יטאטא אותנו זרם החיים החדשים כבמטאטא־השמד!

ד"ר סלאוטש:

אין לנו לחקות את הערביים לא מפני שהם פראים, אלא מפני שאנו — אומה יס־תיכונית. הנקוד הלך ונקבע במשך חמש־מאות שנה; הוא מאוחר והוא מחודש, ועל־פי הנקוד נברא הדקדוק ולא להפך. ובחיים יש לבטל את הנקוד כמת שאפשר (יש להשאירו רק בתנ"ך ובשירים). תקון־הנקוד צריך להעשות; אבל לא על־ידי

ועד-הלשון, אלא על-ידי חבורה מיוחדת, דוגמת החבורה המוציאה את העתון *Le Réformiste* בצרפת, שהשינה מעט-מעט כמח וכתב הקלות בלשון הצרפתית. איני מציע דבר זה לוועד-הלשון, אבל הרי נסיון: י — חיריק, י (י דנושה) — e (צירי), ו — חולם, ו — שורוק וקובוץ, ו — קמץ קטן: און, יעלי, ועוד.
ד"ר מוֹזִיָּה:

זוהי שאלה חמורה: יש דברים לכאן ולכאן. להמשימים אומר, שקבלנו החלטה, שאנו מכירים גם בדקדוק-המשנה, ובבן אין לבטל את הספרות התלמודית, שהבתיב שלה מלא. ומצד אחר קשה לשנות הרבה, כמו שהציע ד"ר סלאוֹם טש. אני מציע, שיקבעו שני הצדדים המתנגדים שבכאן כללים לאחר שיתחשבו עם כל מה שנדבר כאן.

א. מ. לִי פִּישִׁיץ:

אני נגד קבלת החלטה, ולדעתי יש להסתפק בפרסים הווכוחים. יקום וכותמדי מחוץ לוועד-הלשון — ואז נראה. בינתיים יש לבקש את המומחים (ד"ר י. נ. אַפֶּשְׁטֵיין, ד"ר לוי גינצבורג, ועוד), שיברקו את כתב-היד של הספרות התלמודית ושאחריה.

ה' דוד ילין:

שמחתי לשמע דעת חברי מר בן-יהודה אשר בדבריו פטרני מחלק מתשובתי בבארו באפן כל כך נמרץ ונכון כמה עלינו ביחוד בתור חברי ועד הלשון לשמר על צורת לשוננו ועל אפיה לא רק ביצירת המלים החדשות, כי אם בכל הנוגע לה וביחוד לכתיבה.

ועתה עלי לענות על דברי חברינו המתנגדים לדעתי. אך לפני עשותי זאת רואה הנני את עצמי מחייב להקדים הקדמה בענין אחד שבו הנני רואה לצערי כי אחדים מחברינו לא ירדו לסוף דעתי מפני כי קצירתי כנראה בבאור הענין הזה.

חשבו כי מציע הנני לקבל את השפה הערבית ליסוד בבואנו לתקן חקי כתיבנו. ולכן התמרמר אחד חברינו על הנטיה אחרי החקוי ואמר כי כבר נגררנו יותר מדי אחרי החקוי את אחרים; חבר אחר חפץ להראות כי הערבית בבתיבתה איננה מתאימה לחיים ולמבטא¹;

1) זה אמת רק בנוגע לתנועות שבערבית ישנן רק שלש צורות לשלש התנועות העקרויות (פתח, חיריק ושורוק), ובהן משתמשים גם לחולם ולסגול; אך בנוגע לכתיב

וחבר שלישי חפץ להסיל ספק בשמיות הערבים בבלל! אך אנכי לא אמרתי בלל לקחת את השפה הערבית לדגמה לחק על פיה חקי בתיבנו. אנכי בררתי את העברה כי בתנך הננו מוצאים כתיב חסר בכל מקום שהתנועה היא קצרה או דגושה, וכתיב מלא במקומות רבים שהתנועה ארכה ובלתי משתנה, וכי זה היה צריך להיות אמנם בכל מקום, אך מפני כי לפני קמצו באותיות לכן החסירו עפ"ר במקום שחיו צריכים לכתב מלא. ולברור הדבר הזה תוכל להיות לנו השפה הערבית בכתיבה המדיק אשר בכל כללי הוא מתאים לכל המצב, ויש לו מעלת הקביעות החסרת לכתיבנו התנכ"י, ובכן היה יתחיה לנו דק לעזר לראות כי לא פגענו במה שמצאנו ללשונו אננו, ולא למחוקקת חקים לכתיבנו. הדבר הזה דומה ממש לבאור מלה סתומה בתנך אשר הענין דורש כי נבארנה בהוראת פלונית, וכחפשונו באוצר הלשון הערבית או שפה שמית אחרת נמצאנה באמת בהוראת זו. האם לא נשמח על עזרה זו שמושיטה לנו השפה השמית האחרת לעשות את ספקנו לודי? או האם נחשש פה לחקוי? הערבית היא שפה שמית כשפתנו, בה ישנן הברות ארכות וקצרות ודגושות. המדברים בה מדבילים כלם עד היום בין מיני החברות, ועפ"י המבטא הזה חולך הכתיב בעקביות נמורה בנוגע למלא וחסר. ואחרי אשר בנוגע לחסר היא מתאימה לגמרי לשפתנו ולכתיב חסר שבתנ"ך, ואחרי אשר במקומות שבה כתיב מלא הננו מוצאים במקומות רבים בתנ"ך נ"כ מלא, האם לא נוכל להחליט כי בשאר המקומות אשר בה כתיב מלא ובתנ"ך במקומות רבים חסר, היה באמת גם בעברית (עפ"י חקי הלשון!) מלא, אלא שהכתיב התנ"כי לא דיק לכתב שם את אמות הקריאה מפני הנפיה לקמץ באותיות?

עלי להזכיר את העבדה כי חכמי ישראל וחעטים אשר אליהם פניתי לחוות דעתם בנוגע לדעתי בהוצאתי על כתיב הנ"ל, הסכימו כלם להנחותי ולהצעותי. יהושע שטיינברג כותב: אמות הקריאה הן לאות על קדם החברות בלי שנוי, ורק לקצור הכתב השמימון הסעתיקים הקדמונים לפעמים. ואנחנו העשירים בדיו ובניר עלינו, לכתבן תמיד במלואן. הפרופיסורים נוצריהר ויהודה כותבים: בנוגע לכתיב נגיד לך

כי באפן חקירתן והחקרמות שעשית לחקירתך בנוגע למלא וחסר חננו מסכימים לך בבל, פרופיסור ב בר אומר: דברי המאמר הזה בנימים על יסוד הדקדוק הנכון ועל ידיעת לשון ערב, ומה שנאמר על פתח חסר ומלא הוא קו ראוי להישיד דרך הכתיבה המתקנת בלשון הקדש: פרופיסור הלוי כותב: קראתי בתשומת לב את מאמר המענין „המבטא והכתיב“, כי מצאתי בדלתיו דברי טעם ונאים לדורשם: פרופיסור קויטש כותב: Ihr Referat habe ich mit fast ausnahmsloser Zustimmung gelesen. ואחרי דברו על ענין המבטא הוא נומר: Mit dem zweiten Teil, betreffend מלא und חסר, bin ich so gut wie ganz einverstanden... Die Plena-Schreibung in geschlossenen Vorsilben (wie בִּנְיָן statt בִּנְיָן) oder in geschärfter Silbe wie קְטִילִיטֵל, widerspricht dermassen dem Genius der Sprache, dass man derartige Orthographie durchaus bekämpfen sollte.

כבר הזכיר מר בן-יהודה כי אי אפשר לטשטש צורת לשון ואפית, ועלי לחוסיק: לשוננו היא שמית, ובתור שפה שכוז היא קשורה לצורות קבועות של משקלים בשמות ובפעלים, והמשקלים האלה הם הקובעים גם את הכתיב ופועלים על שנויי הנטיות. חנה למשל משקל ירק וגדול, מהראשון נאמר ירקה ומהשני גדולה: מפני כי בראשון הברה קצרה ודגושה ובשני ארכה. ההבדל הוא הכתיב החסר והמלא, ואם נכתב שתי המלים באפן אחד (ירוק, גדול), הן לא נבין למה זו נוטה ככה וזו ככה. וכן ענין הבדל המלעיל ומלרע בין אָל ואֵל תלוי במלא ובחסר, ועוד דברים כאלה.

מר לפשיץ מציע להשאיר שני כתיבים בלשון, האחד לדברים המגקרים וחשני לעתונים ולכל הנכתב בלי גקוד: ודבר כזה הן הוא בלתי אפשרי. ללמד לבתחלה שני כתיבים ולא שר את האפשרות לשניות בלשון — זהו דרך אשר איש לא יסכים לו.

הוא מוען כי רב הסופרים ממים אחרי המלא וכן מערבות העתונים: הדרך הזה נעשה רק מחסר עיון בדבר ולסבת רשלנות, אך אם יתבררו הדברים ותתברר הנחיצות לתת צורה אחת ללשון, אז יתענינו הסופרים בזה ויסכימו לדרישת שתחית חלשון דורשת.

הוא טוען נ"כ כי ההמונים אינם מדקדקים. ומה בדבר יתר השפות. כאנגלית וצרפתית אשר בהן כותבים אחרת ממה שמכטאים וכותבים אותיות שאין מכטאים כלל, האם אין כל כיתב בלשונות האלה חייב לדעת איך כותבים בדיוק כל מלה ומלה? האם מתר לעם לכתב אחרת מהנהוג בטענת כי איננו מדקדק? ישנו כתיב ואותו צריך ללמד כל מי שחפץ לכתב.

מר לפשיץ אומר: הלכו מן החסר אל המלא. נכון הדבר. אבל עד גבול ידוע, עד החברות הארכות ולא יותר, ולא פרצו הגדרות ולא כתבו מלא במקום שהחברות הן קצרות או דגושות.

ד"ר קלוזנר טוען כי צריך שהדקדוק לא יעמד לשמן לנו בשעת תחית הלשון בפי ההמונים והנשים; הדקדוק הוא אסון! אך מה הוא הדקדוק? — האם הוא דבר העומד מחוץ ללשון או היא מוסר לנו את צורות הלשון כפי מה שהן נמצאות כבר בפי המשתמשים בה? הן אין הדקדוק מוסיף כלום על הלשון כי אם מסדרה כפי מה שהיא בפי המדברים בה, ובמה איפוא יעמד לשמן לנו, ואיך אפשר להוניהו? טוען הוא כי ההמונים לא יבינו לקרא בעתונים. ואם נכתב מלא היספיק זה בכדי שיוכל החסוני לקרא בלי שגיאות? הן גם אז ישארו עוד דברים רבים אשר כל זמן שלא ננקדם נחיה מכרחים לססך על ידיעת הלשון של כל אחד ולו גם מבני החסון והנשים שלא למדו עדין את השפה על פריה.

ד"ר קלוזנר בא בטענת: תפס לשון אחרון. אך איפה פה האחרון אם עד היום נדפסים כל ספרי התנ"ך, ותתפלות, והשירים, וספרי הלמוד וגם חלק חשוב מהספרים הבלתי מנקדים בכתוב החסר? גם הוא אינו מוצא מוצא אחר מאשר להשאיר שני כתיבים: לדברים המנקדים ולבלתי מנקדים. אך מוצא כזה רק יכביר על הלומדים ולא יקל. הוא טוען כי הספרות התלמודית נכתבה כלה מלאה. אך גם ההנחה הזאת איננה נכונה לנמרי. היום עינתי בתוספתא הוצאת צוקרמנדל וראיתי איזו ערבוביה בכתוב תהוא! באותו עמוד (451 — 452) כתוב פעם "מליאין" ופעם "מלאין", פעם "חמישים" ופעם "חמישים"; ובאותו עמוד בשורה אחת פעם "פיקדון" ופעם "פקדון"; ובעמוד 442 בשורה אחת פעם "הצדעה" ופעם "הצידעה" — האם זה הוא אטנם כתיב שעלינו לשאף אליו? כתוב

שם (ע' 461). וְהַמְּזִיג אֶת הַכְּלָאִים, וְעַתָּה אֵיךְ גִּדַּע אִם לִקְרֹא מִלֵּה זֶה מְזִיג אוּ מְזִיג? פֶּה בְּדִי יִטְעַת הַקּוּרָא וַיִּקְרֹא מְזִיג. וַחֲנָה לִפְנֵינוּ כִּבְר חֲסִרוֹן הָבָא מִתּוֹךְ הַכְּתִיב הַמֵּלֵא. חֲבֵרְנוּ הַפְּרוּפִיסוֹר סְלוּשֵׁן מִבִּיא רֵאִיָּה מִחֶעֱרֵבִית בַּמִּלְטָה כִּי שֵׁם הַבְּנִיסוֹ אֶת אֲמוֹת הַקְּרִיָּאָה בַּשִּׁפְתָּ לֹא עַפְּ"י הַמִּקְבֵּל בַּשִּׁפְתָּ. אֲךְ אֲנִי רְחוּקִים מִלְּחַפֵּךְ אֶת שִׁפְתָּנוּ לִזְרָגוֹן עֲבָרִי בִּנְסַח חֶעֱרֵבִי הַמִּלְטִי אֲשֶׁר בּוֹ עֲרֵבִית וְשִׁפּוֹת זֵרוֹת מִתְּעֲרֵבוֹת בְּלִי גָבֹל. הוּא מִתְּנַנֵּד גַּם לִמְכַּטָּא הַגְּרוּנִיּוֹת וַיִּתֵּר הָאוֹתִיּוֹת הַמִּיחָדוֹת לִשְׁפּוֹת הַשְּׁמִיּוֹת וְכֵן לַחֲטַעֲמַת הַמִּלְרַע. כֹּל זֶה הוּא אֲמֵנָם עַפְּ"י שִׁטָּה עֲקֵבִית. אֲךְ וְעַד חֲלִשׁוֹן עַד הַיּוֹם מִחֻזֵּק בַּשִּׁטָּה מִתְּנַנֵּדָת לִגְסָרִי לְכָל זֶה.

כֹּל פִּקְפּוּקֵינוּ הַמְּרַבִּים בְּנוֹנֵעַ לְכְּתִיבָנוּ וְכֹל פֶּחַד הַחֲכִבְדָּה עַל הַכּוֹתָבִים אוֹ עַל הַסְּדָפִיסִים (בְּנִקּוֹד חֲלָקִי) גּוֹבְעִים רַק מִזֶּה שְׁעוֹד טָרֵם חֲרָגְלָנוּ אֲנִי בַּעֲצָמָנוּ לְחֹשֶׁב אֶת שִׁפְתָּנוּ בְּתוֹר שִׁפְתָּ חִיָּה וְקִימַת כְּמוֹ שֶׁהִיא עִם כָּל מַעֲלּוֹתֶיהָ וּמַגְרַעוֹתֶיהָ, כֹּכֵל עִם חֵי הַמִּתְחַשֵּׁב עִם לִשְׁנֵינוּ כְּעַם דְּבָר שְׂבִמְצִיאוֹת וְלֹא יַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ לִשְׁנוֹת אֶת לִשְׁוֹנוֹ כְּדִי לַעֲשׂוֹתָהּ יוֹתֵר בְּרוּרָה¹). עַתָּה הַגִּיעָה לָנוּ כִּבְר הָעֵת לְהַחֲתִשֵּׁב עִם לִשְׁוֹנָנוּ כְּעַם שִׁפְתָּ חִיָּה וְקִימַת שְׁעֵלֵינוּ אֲמֵנָם לְהַשְׁתַּדֵּל לְהַקְלֵל עַל לִוְסָדִית כְּמֵה שֶׁאֲפָשֶׁר, אֲךְ לֹא לְהַעֲלֹתָהּ לְקֶרֶבֶן בְּעַד הַדֶּרֶךְ הַזֶּה. שִׁפְתָּנוּ צְרִיכָה לִשְׁמֹר עַל אֲפִיָּה וּמַחֲוֹתָהּ וְלֹא גַם יִכְבֹּד עַל הַלּוֹמֵד לְלַמֶּדָה, וְלֹא לְחַפֵּשׁ אַחֲרֵי הַקְּלֹת אֲשֶׁר הִתְּנָה לָנוּ אֲמֵנָם שִׁפְתָּ קֵלָה אֲךְ — לֹא שִׁפְתָּנוּ אֲנִי. ד"ר קִלּוֹזֶנֶר:

רוֹאֶה אֲנִי, שֶׁנִּתְחַלְקוּ הַדַּעוֹת, וְכֹל צָד עוֹמֵד עַל דַּעְתּוֹ כֹּכֵל תּוֹקֶף. וּלְפִיכֵךְ אֲנִי מַצִּיעַ לְקִרְוֹא לְוַעֲדָה מִיּוֹחֲדָת בְּדָבָר שֶׁאֵלֶּה חֲשׁוּבָה זֶה וְלִשְׁחַף בָּהּ גַּם מוֹרִים וּסּוּפְרִים בְּמַסְפֵּר מִתַּאִים לְחֲבֵרֵי־חֻעַד (כְּדִי שֶׁלֹּא יִרְבוּ עַל חֻעַד בְּמַסְפֵּרם), וְוַעֲדָה, וְזֶה חוֹצִיא חֲחֻלְטָה, שֶׁכּוֹלָנוּ נִשְׁמַע לָהּ. דִּיר סֵלֵאֻסִּי:

אֲנִי מַצִּיעַ הוֹסַפָּה עַל חֲצֵעַתוֹ שֶׁל דִּיר קִלּוֹזֶנֶר: שֶׁהָאֲדוֹן יִלִּין יִרְצֶה בְּוַעֲדָה זֶה גַּם עַל הַגְּקוֹד וְתִקּוֹנוֹ. ה' מִיּוֹחֵם:

הַכְּלָלִים, שְׁדוֹרֵשׁ דִּיר מוֹזִיָּה אֶת קְבִיעוֹתָם, אִינָם בְּגִדְרֵי־הָאֲפָשֶׁר,

1) הַצִּדְפָּתִי אוֹמֵר בְּדָבָר "אֵיל פֶּרֶל" לִהְיוֹת מְרַבֵּר, וְהֵם מְרַבֵּרִים כִּי כָל הַכְּדָל, וְכֵן בְּכָל הַפְּעִלִים הָאֲחֵרִים. בְּכָתִיב הוּא מְבַדֵּל וְכּוֹתֵב Il parle לִיחָדָה, Ils parlent לְרַבִּים. וְלֹא יַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ לִשְׁנוֹת בְּרַבּוֹר לְצַדֵּק הַגִּבּוֹר אוּ בְּכָתִיב כְּדִי לְהַשְׁוֹתוֹ אֶל אֲדָבוֹר, כֵּן קֵבֵל אֶת לִשְׁוֹנוֹ וְכֵן הוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ.

מפני שלפנינו כאן דבר שמושי וכלתי-מודרג (ד"ר מ"ת מסביר, שצריך לקבוע כללים באופן שהכתיב — גם המלא וגם החסר — לא יתן מקום למעות).

ה' בן-יהודה:

רוצה אני להשיב לד"ר קלוזנר, שהאשימני ב"משמרות": שיטתי היא — לחדש באותם הדברים הישנים, שאינם לפי רוח-הלשון. למשל: חדשתי מלון במקום "ספר-מלים", מפני שלדעתי "ספר-מלים" אינו לפי רוח-הלשון. אבל בכלל לא חייתי מחדש לשם החיזוק. עוד גם זאת: יש הבדל גדול בין חדש-מלים ובין חדש-דקדוק. דקדוק אסור לחדש! לילות למאות לא ישנתי ובקשתי עצה, איך לעשות בעברית תוספות בפעלים מעין *déshabituer, verlernen* — ולא מצאתי. מלים אפשר לחדש, אבל לא כתיב, מפני שכתיב הוא חלק מן הדקדוק. אין אנו רוצים לברוא לשון חדשה (כמו גם אומה חדשה), אלא לשב לחיינו הקדומים וללשונו הקדומה. ולפיכך רק מלים רשאים אנו לחדש, אבל לא את הנקוד (ד"ר קלוזנר: לתקן את הנקוד אינו לחדש לשון!).

אני חושב ללא-תועלת את קריאת המורים והסופרים לוועידה, כמו שהציע ד"ר קלוזנר: הסופרים והמורים יהיו מיר בעד הכתיב המלא. כשאלות מדעיות אין לפנות אל הקהל, אפילו אל קהל מורים וסופרים, הד"ר מ"ה חציע לקבוע כללים של הכתיב, וכן ה' א"ת — זה טוב וכך צריך לעשות.

ה' זוטא:

אני מסכים להצעתו של ד"ר קלוזנר, אבל בחגבלה ידועה: לקרוא לד"ר יצחק אפשטיין, ליהודה גרזובסקי, לש. בן-ציון ולד"ר מ"צ סגל מניו-קסטרל. באמת הם כולם חברים פקחים של ועד-הלשון ולהם משפט-תחכרעה. באופן אחר לא נצא מן המבוכה.

ה' ילין:

אם במקום 9 חברי ועד-הלשון יבואו להכריע 18 איש. בהצעתו של ד"ר קלוזנר, יהיו תוכוחים קשים עוד יותר ולא יבוא לידי הכרעה לעולם. ושיהיו לנו שני כתיבים בכוונה, כמון שמציע ה' ליפשיץ — זה לא יצויר: בימי-הבינים היו שני כתיבים, אבל לכל

הפחות, שלא בכונה. הצעתי היא — שלא לקרוא לאנשים חדשים ולהחליט על-פי רוב דעות של חברי ועד-הלשון.

ד"ר קלוזנר:

אני מגן על הצעתי. מאמין אני ב"שכל הקבוצי". אבל, אפילו אם גם ביחד עמם לא נכוא לידי החלטה, צריך לנסות דבר זה משום "והייתם נקיים". אין לנו שום רשות להחליט ענין חשוב כזה על-פי חמש דעות כנגד ארבע!

ה' איתן:

אף אני מתנגד לאספה רבת. צריך לבוא לידי פשרה בינינו לבין עצמנו, בחבורה המדעית הקטנה שלנו. הרי יש לנו צורך בעבודה משותפת לחבא, וצריך שנמצא תמיד את הדרך הנכונה, בלא שנצטרך להוציא את שאלותינו לרשות-הרבים.

ה' ילין:

אני מציע לדחות את העמידה-למנין לאסיפת הבאה. הצעת זו של ה' ילין נתקבלה. ובינתיים הגיעו ימי-הפסח, והפרעות בירושלים לא נתנו לוועד-הלשון לקרוא לישיבה עד שנבחר ה' ילין (ביחד עם הרב רבי יעקב מאיר וה' ראובני) בתור ציר ללונדון כדי להרצות על המאורעות בירושלים, — ונשאר בלונדון עד סוף הקיץ. ובלעדיו — מאחר שהיה המרצה בשאלות-הכתיב — אי-אפשר היה להחליט דבר על הכתיב עד היום. אבל המשא-והמתן המדעי הרחב שלפנינו כאן נרם הרבה לברור-הדעות והוליד כמה וכמה רעיונות חדשים, שבלי שום ספק יפרו את החקירה הלשונית העברית ויביאו בעתיד הקרוב גם לידי תוצאות מעשיות חשובות.

